

A. Braet
CVEN
Xander Noë

CVEN-perikelen 2

De CVEN (Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde vwo en havo) heeft wederom een nieuwsbrief voor docenten Nederlands vwo en havo uitgebracht. Bij deze brief is een samenvatting van de definitieve voorstellen van de commissie en een vergelijkend overzicht gevoegd. In dit overzicht worden de definitieve voorstellen vergeleken met de voorlopige en met de huidige situatie.

De volledige uitslag van de door de CVEN gehouden enquête zal, samen met een overzicht van andere commentaren en een officiële reactie van de commissie, later in het jaar verschijnen in het eindrapport van de CVEN. Deze uiteindelijke voorstellen worden gepresenteerd aan staatssecretaris Wallage. De commissie zal van deze gelegenheid gebruik maken een toelichting te geven. Hierbij zal met name ingegaan worden op de randvoorwaarden waarbinnen een dergelijk voorstel kan worden uitgevoerd. Het veld vindt de voorstellen overwegend niet haalbaar. De commissie heeft, gezien haar opdracht, een voorstel geponeerd dat nauw aansluit bij het door de Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek (SCO) uitgevoerde behoeftenonderzoek. Het nieuwe examen moet immers voldoen aan de maatschappelijke behoefte.

Hieronder vindt u de nieuwsbrief, de samenvatting van de definitieve voorstellen en het vergelijkend overzicht. Deze worden gevolgd door de tekst van de lezing die A. Braet, voorzitter van de CVEN, op 21 februari op persoonlijke titel hield voor leraren Nederlands van Brabantse OMO-scholen. Hij geeft commentaar op de reacties naar aanleiding van de voorlopige voorstellen van de CVEN. Het maakt de besluitvorming van de commissie enigszins doorzichtig. Ten slotte reageert Xander Noë op de voor-

stellen. Hij beziet de gevolgde procedure en het uiteindelijke resultaat.

CVEN
Geachte docenten...

Nu de CVEN alle commentaren op haar voorlopige voorstellen heeft verwerkt, wil zij u van het volgende op de hoogte stellen:

- 1 de uitslag van de schriftelijke enquête onder 150 scholen
- 2 de hoofdlijnen van de definitieve voorstellen
- 3 de kwesties die op 13 juni a.s. in een gesprek met staatssecretaris Wallage door de CVEN aan de orde zullen worden gesteld.

1 DE ENQUÊTE In de vorige nieuwsbrief deden wij verslag van de veldraadplegingen in Rotterdam en Zwolle. De uitslag van de enquête (respons 56 procent) bevestigt in hoofdzaak het beeld van dat verslag, al is vooral het oordeel over de zogenoemde herschrijftoets en het experiment taalkunde positiever. Hieronder geven wij de uitslag beknopt weer – de volledige uitslag kunt u te zijner tijd in het eindrapport van de CVEN aantreffen.

In de vragenlijst werden om te beginnen alle onderdelen van het schoolonderzoek en het centraal schriftelijk examen aan de orde gesteld. Men kon per onderdeel aangeven of men het met het voorgestelde (grotendeels) eens of oneens was, of geen mening had en men kon alternatieven aandragen. Vervolgens werd op vergelijkbare wijze een oordeel gevraagd over de uitgangspunten en over de uitvoerbaarheid van het totale voorgestelde programma (men kon reducties aangeven).

Bij de voorstellen voor de examenonderdelen kregen de twee CSE-voorstellen zeer veel bijval: minder dan 10 procent verklaarde zich tegen. Bij de SO-voorstellen was er veel meer kritiek. Ongeveer twee derde van de respondenten keerde zich tegen de voorstellen voor de mondelinge vaardigheden. Een kleine meerderheid was ook tegen letterkunde 1, terwijl letterkunde 2 slechts bij een meerderheid in goede aarde viel. De herschrijftoets daarentegen kreeg

bijval van twee derde van de respondenten. Op het experiment taalkunde werd verdeeld gereageerd: er waren veel onthoudingen en de voor- en tegenstanders hielden elkaar in evenwicht.

De uitgangspunten werden door meer dan 80 procent onderschreven, maar bij de uitvoerbaarheid van het geheel oordeelde juist meer dan 80 procent negatief (de mondelinge vaardigheden, letterkunde I en taalkunde werden het meest genoemd als te schrappen onderdelen).

Hoewel de CVEN nog vele andere, vaak heel weloverwogen commentaren op haar voorlopige voorstellen heeft gekregen, heeft ze de uitslag van de schriftelijke enquête als belangrijkste richtsnoer voor de definitieve voorstellen gekozen. Zoals al eerder door de commissie is aangegeven, heeft zij met haar voorlopige voorstellen welbewust overgevraagd. Dat was nodig om de breedte van het vak en het behoeftenonderzoek recht te doen en de leraren zelf een uitspraak te laten doen over onderwijs- en toetsbaarheid. Het standpunt van de CVEN is dat de voorlopige voorstellen aangeven wat vakinhoudelijk en maatschappelijk beschouwd eigenlijk zou moeten gebeuren, maar zij is het met de docenten eens dat deze voorstellen onder de huidige voorwaarden niet volledig uitvoerbaar zijn voor alle docenten.

2 DE DEFINITIEVE VOORSTELLEN Op 13 juni a.s. worden de definitieve voorstellen met staatssecretaris Wallage besproken. In de bijlage treft u de hoofdzaken van deze definitieve voorstellen aan. Ze zullen later in het jaar integraal in het eindrapport van de CVEN gepubliceerd worden.

Zoals u kunt zien verschillen de definitieve voorstellen – afgezien van niet weergegeven details – op de volgende punten van de voorlopige versie:

- de mondelinge vaardigheden en de 'herschrijf-toets' worden voorsnog niet algemeen verplicht (eerst moet de overheid de voorwaarden voor het onderwijzen, toetsen en beoordelen verbeteren)
- bij de mondelinge vaardigheden is toegevoegd: de beschouwende of uiteenzettende voordracht met vragen na; bij de herschrijftoets wordt nadrukkelijker gewezen op de mogelijkheid de

toets gedeeltelijk te laten bestaan uit een zelfstandig op te stellen brief en dergelijke

- bij letterkunde is volstaan met het aangeven van minimumgetallen, de eis van gedeeltelijke representativiteit en de combinatie van tekstbestudering en tekstervaring; de oorspronkelijke voorstellen zijn suggesties geworden
- bij de CSE-onderdelen, onder andere bij de samenvatting, is een en ander verhelderd.

3 ONDERHOUD MET DE STAATSSECRETARIS Tijdens het gesprek over de definitieve voorstellen zal de CVEN de staatssecretaris enerzijds wijzen op de vooruitgang die naar haar mening deze voorstellen inhouden, anderzijds zal zij aandacht vragen voor problemen die optimale realisering van de voorstellen in de weg staan. Wat het eerste betreft, zal zij erop aandringen dat de voorstellen zo snel mogelijk worden ingevoerd (denk bij voorbeeld aan de wenselijkheid snel een eind te maken aan de impasse bij de samenvatting). Van de problemen zal wat de CVEN aangaat vooral de werksituatie van de leraren Nederlands veel aandacht krijgen. Er zal uitgelegd worden waarom maatschappelijk wenselijk onderdelen onder de huidige omstandigheden op de meeste scholen niet uitvoerbaar zijn. De commissie zal de staatssecretaris voorstellen onderzoek naar verbetering van de omstandigheden te laten doen.

DR.A. BRAET, voorzitter CVEN

CVEN

Samenvatting van de definitieve voorstellen

Schoolonderzoek

Voorlezen is voor HAVO en VWO als onderdeel van het schoolonderzoek geschrapt, hetzelfde geldt voor het onderdeel *tekstbegrip* voor VWO.

Spreken en luisteren zijn in onderling verband in het schoolonderzoek opgenomen; hierbij moeten de kandidaten minimaal aan een van de volgende soorten gedachtenwisselingen deel-

nemen: beschouwende of uiteenzettende voordracht met vragen na, betogende voordracht met discussie na, debat en dergelijke, en/of groepsdiscussie. Het onderdeel mondelinge taalvaardigheid is vooralsnog niet algemeen verplicht.

Het schoolonderzoek *letterkunde* heeft betrekking op minimaal vijftientig (vwo) of vijftien (havo) literaire werken met hun achtergronden. Ongeveer de helft van die werken moet representatief zijn voor de Nederlandse literatuurgeschiedenis, voor vwo, van de periode van 1170 tot heden, voor havo van de periode van minimaal 1916 tot heden. Uitgangspunt van het schoolonderzoek vormen besprekingen van de werken, die voorbereiden op het interpreteren, analyseren, beoordelen en het verslag uitbrengen over persoonlijke ervaringen met de werken. De volgende suggesties voor de inrichting van het schoolonderzoek zouden de vorm kunnen aannemen van een gesprek over (een deel van) de gekozen werken, dat aansluit bij tekstbestuderende en tekstvervarende besprekingen. Een ander deel zou in schriftelijke vorm gegoten kunnen worden: een werkstuk of een toets met vragen en opdrachten bij voorgelegd tekstmateriaal, ontleend aan of verband houdend met een aantal (gemeenschappelijke) werken op de lijst.

Nieuw als onderdeel van het schoolonderzoek is *schrijfvaardigheid*, nieuw is ook de examenform, nl. herschrijfopdrachten. De kandidaten moeten enkele functionele teksten zoals brieven op basis van een uitgewerkte casus en een gerichte vraagstelling, op redactionele kwaliteit beoordelen en deels ook daadwerkelijk herschrijven. Desgewenst kan een deel van de toets uit een zelfstandig op te stellen brief en dergelijke bestaan. Dit onderdeel schrijfvaardigheid is evenals het onderdeel mondelinge taalvaardigheid vooralsnog niet algemeen verplicht.

Ten slotte is er het experiment met een schoolonderzoek *taalkunde* voor het vwo. Wanneer het experiment positief geëvalueerd wordt, kan het onderdeel taalkunde na vijf jaar definitief opgenomen worden in het schoolonderzoek vwo. Bij het schoolonderzoek taalkunde krijgen de kandidaten een of meer niet behandelde teksten over taalkundige onderwerpen voorgelegd, die inhoudelijk aansluiten bij de reeds in de lessen besproken teksten. Aan de hand van vragen en opdrachten moeten de kan-

didaten blijk geven van hun vermogen verantwoorde uitspraken te doen over de besproken taalverschijnselen en taalkwesties.

Centraal examen

Evenals in de huidige situatie zal het centraal examen zowel voor havo als vwo twee zittingen omvatten.

Het centraal examen *leesvaardigheid* (werd *tekstbegrip* genoemd) voor havo én vwo is te beschouwen als een combinatie van de huidige afzonderlijke examenvormen voor havo (tekstverklaring) en vwo (samenvatting). De kandidaten krijgen ten minste twee teksten voorgelegd met vragen en opdrachten die een beroep doen op de vaardigheden in het interpreteren, analyseren, beoordelen en samenvatten. Tot de verstrekte opdrachten behoort in elk geval de opgave om zelfstandig een beknopte samenvatting van een beschouwende of betogende tekst (1000 à 1500 woorden) te maken.

De examenvormen voor *schrijfvaardigheid* (werd *stelvaardigheid* genoemd) zullen eveneens voor havo én vwo gelijk zijn. Voor beide schooltypen verdwijnt het verhalend opstel definitief uit het centraal examen. De kandidaten wordt een aantal schrijfopdrachten voorgelegd, waaruit zij een keuze maken voor het schrijven van een beschouwing of een betoog van een opgegeven lengte, desgevraagd afgestemd op een aangeduid publiek. Voor een experimentele periode van vijf jaar zal er gekozen kunnen worden uit vier examenvormen:

- 1 schrijfopdrachten in de vorm van een titel met een korte toelichting
- 2 schrijfopdrachten die op de examenzitting van documentatie voorzien zijn (variant op de oude A-opgave van het havo)
- 3 schrijfopdrachten in aansluiting bij twee ruim gekozen thema's die minimaal een jaar voor de zitting bekendgemaakt zijn, het zogenoemde Gedocumenteerde Opstel
- 4 schrijfopdrachten in aansluiting bij twee documentatiemappen van de individuele kandidaat: Gericht Schrijven.

De scholen krijgen ófwel de opgaven bij 1, 2 en 3 toegestuurd, ófwel ze kiezen vooraf voor 4.

De genoemde examenonderdelen en -vormen zijn, zoals gezegd, voor beide schooltypen gelijk. Verschil bestaat alleen in de moeilijkheidsgraad/vereiste beheersingsgraad van de opgaven.

Vergelijkend overzicht eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde voor VWO en HAVO

HUDIGE SITUATIE	VOORLOPIGE VOORSTELLEN	DEFINITIEVE VOORSTELLEN
<i>Schoolonderzoek</i>	<i>Schoolonderzoek</i>	<i>Schoolonderzoek</i>
1 Voorlezen	1 Voorlezen geschrapt	1 Voorlezen geschrapt
2 Luisteren	2/3 Luisteren én spreken in onderling verband (mondelinge taalvaardigheid bij betogende voordracht met discussie na, debat e.d. en/of groepsdiscussie)	2/3 Luisteren én spreken in onderling verband (mondelinge taalvaardigheid bij beschouwende of uiteenzettende voordracht met vragen na, betogende voordracht met discussie na, debat e.d. en/of groepsdiscussie). Dit onderdeel is vooralsnog niet algemeen verplicht
3 Spreken		4 Letterkunde (lijst van minimaal vijftientig en vijftien literaire werken voor resp. VWO en HAVO; voor VWO vanaf 1170, voor HAVO minimaal vanaf 1916; de voorlopige voorstellen zijn verder als suggesties te beschouwen)
4 Letterkunde (gaat uit van door de kandidaat gelezen werk)	4a Letterkunde 1 (literatuurgeschiedenis aan de hand van vijf verplichte werken, voor HAVO vanaf 1916) 4b Letterkunde 2 (leesdossier over ten minste tien werken voor HAVO resp. twintig werken voor VWO; voor HAVO vanaf 1916)	
Bovendien voor VWO nog:		
5 Tekstbegrip	5 Tekstbegrip VWO geschrapt	5 Tekstbegrip VWO geschrapt
	Toegevoegd: 6 Schrijfvaardigheid (herschrijfopdrachten bij brieven)	Toegevoegd: 6 Schrijfvaardigheid (redactioneel beoordelen en (her)schrijven van brieven e.d.). Dit onderdeel is vooralsnog niet algemeen verplicht
	Bovendien voor VWO bij wijze van experiment en dan ter vervanging van 6 (schrijfvaardigheid):	Bovendien voor VWO bij wijze van vrijwillig experiment:
	7 Taalkunde (vragen en opdrachten bij teksten over taalkundige onderwerpen, inhoudelijk aansluitend bij behandelde taalverschijnselen/-kwesties)	7 Taalkunde (vragen en opdrachten bij teksten over taalkundige onderwerpen, inhoudelijk aansluitend bij behandelde taalverschijnselen/-kwesties)
<i>Centraal examen</i>	<i>Centraal examen</i>	<i>Centraal examen</i>
1 Tekstbegrip: HAVO: tekst met vragen en opdrachten (2 ½ uur) VWO: samenvatting (3 uur)	1 Tekstbegrip (heet nu: leesvaardigheid): HAVO én VWO: teksten met vragen en opdrachten, waarbij in elk geval een korte samenvattingsopdracht (3 uur)	1 Tekstbegrip (heet vanaf nu: leesvaardigheid): HAVO én VWO: teksten met vragen en opdrachten, waarbij in elk geval een korte samenvattingsopdracht (3 uur)
2 Stelvaardigheid (3 uur): HAVO: keuze uit • titelopstel* • A-opgave • Gericht Schrijven VWO: keuze uit • titelopstel* • Gericht Schrijven	2 Stelvaardigheid (heet nu: schrijfvaardigheid) (3 uur): HAVO én VWO: keuze uit • titelopstel* • ongeveer de A-opgave • Gedocumenteerd Opstel* • Gericht Schrijven	2 Stelvaardigheid (heet vanaf nu: schrijfvaardigheid) (3 uur): HAVO én VWO: voor experimentele periode van vijf jaar keuze uit • titelopstel* • ongeveer de A-opgave • Gedocumenteerd Opstel* • Gericht Schrijven
* Opstel = beschouwing, betoog of verhaal	* Opstel = beschouwing of betoog van een bepaalde lengte voor een bepaald publiek, m.a.w.: verhaal geschrapt	* Opstel = beschouwing of betoog van een opgegeven lengte, desgevraagd voor een aangeduid publiek, m.a.w.: verhaal geschrapt

A. Braet

Commentaar op commentaar

Het preadvies over een verplichte literatuurlijst heeft meer losgemaakt, maar de voorlopige voorstellen van de CVEN hebben toch ook heel wat pennen, typemachines, tekstverwerkers en tongen in beweging gezet. Ik som op.

- Uit zichzelf hebben een twintigtal secties Nederlands soms heel uitvoerige brieven aan de commissie geschreven
- Op verzoek van Levende Talen hebben zo'n vijftientig personen – van leraar tot hoogleraar, van vakbondsman tot werkgeversdirecteur – een boeiende bundel met discussiebijdragen over de voorlopige voorstellen gevuld
- Tien organisaties als de lerarenverenigingen VON en Levende Talen en verzorgingsinstellingen als SLO en CITO hebben vaak zeer gedetailleerd en technisch commentaar geleverd
- 84 van de 150 aangeschreven sectievoorzitters hebben meegewerkt aan een schriftelijke enquête
- Op drie bijeenkomsten hebben in totaal meer dan 150 docenten mondeling 'ingesproken'.

In papervolume uitgedrukt: de CVEN-voorstellen van 30 pagina's hebben meer dan 500 pagina's commentaar opgeroepen!

Men was het niet altijd met elkaar eens. Zo was daar de Groningse school die wel wat goeds zag in de voorstellen, onder andere in de groepsdiscussie en tekstervaring bij letterkunde, maar die al met al kennelijk toch vond dat ons dierbare moedertaalonderwijs geofferd werd op het altaar van de toetsbaarheid. Het CITO daarentegen had ook wel waardering voor bepaalde elementen, zoals de herschrijfopdracht en de letterkundetoets aan de hand van vijf gemeenschappelijke werken, maar vond toch dat de voorstellen te veel toetstechnische wangedrochten bevatten zoals... de groepsdiscussie en tekstervaring!

Dergelijke tegenspraken maken tegenstrijdige gevoelens los. Je wordt er zowel vrolijk als verdrietig van. Uiteindelijk kun je er niet veel mee. Ze dreigen je te stijven in de gedachte dat je de gulden middenweg hebt gevonden. Ik laat hier

daarom de extremen verder rusten en concentreer me ten eerste op punten van vrij massale kritiek en ten tweede op die categorie commentaar die voor de CVEN richtinggevend is geweest. Dat was de uitslag van de representatieve enquête onder sectievoorzitters.¹ Het beste lijkt me nu gewoon deze uitslag op mijn beurt van commentaar te voorzien, af en toe uitstapjes makend naar andere reacties.

Zoals sommigen van u weten, liep de enquête simpelweg de verschillende deelvoorstellen langs. Steeds kon men aangeven of men het ermee eens of oneens was en men kon desgewenst een alternatief voorstellen. Aan het eind werd een oordeel gevraagd over de uitvoerbaarheid van het totale programma. We gaan eerst na wat een en ander heeft opgeleverd.

Wel, meteen al bij het eerste onderdeel ging het fout. Ruim twee derde van de ondervraagden zag geen heil in de voorstellen voor de mondelinge vaardigheden. Mondelinge betogen, debatten, groepsdiscussies, men het zag het niet voor zich. Met volle klassen en weinig uren niet te onderwijzen en evenmin te toetsen, was de standaardreactie. Velen vonden de voorstellen inhoudelijk wel wenselijk, al tekende zich ook een groep af die de traditionele spreekbeurt miste. Straks geef ik commentaar, eerst over tot de andere onderdelen.

Het tweede onderdeel, de zogenoemde herschrijftoets, ondervond voor een heel nieuw idee verrassend veel bijval. In tegenstelling tot met name de leraren op de veldraadpleging in Zwolle steunde de overgrote meerderheid, meer dan twee derde, van de schriftelijk ondervraagde docenten deze nieuwe toets. Een kleine minderheid zag liever een eigenhandig opgestelde brief, maar daarvoor was ook ruimte in de voorstellen. Niets aan de hand dus bij dit onderdeel, zou je zeggen. Toch kom ik ook op dit punt later nog terug.

Dan het voorstel voor een dubbele toets letterkunde, één aan de hand van vijf gemeenschappelijke werken en één op basis van een leesdossier. Kennelijk hebben veel docenten dit vergeleken met wat ze nu doen, en dat is in veel gevallen iets anders, men volstaat bij voorbeeld met één gesprek over de boekenlijst. Hoe dan ook, men reageerde verdeeld, velen waren voor maar toch nog iets meer waren tegen. De een

was tegen de vijf verplichte werken, de ander tegen het leesdossier en een derde tegen allebei. Eigenlijk was er maar één punt van duidelijke overeenstemming: het is een goed idee om op vwo minimaal vijftientig en op HAVO minimaal vijftien werken te eisen. Straks mijn commentaar.

Onderdeel 4, het experiment taalkunde, deed het in feite ook verrassend goed. Zo iets nieuws in een al overvol programma, daar verwacht je alleen oppositie tegen. Nu is er hier en daar ook heftig tegen geageerd, maar in de enquête zijn er meer voor- dan tegenstanders, bij een grote groep onthouders. Laat ik hier eens wat onthullen: het experiment gaat wat de CVEN betreft door, maar... als er over vijf jaar nog net zoveel tegenstanders zijn mag het niet algemeen verplicht worden.

Tot zover de schoolonderzoekonderdelen. Over naar het centraal schriftelijk. Daar zou ik superkort over kunnen zijn, wat de docenten betreft. De voorstellen voor leesvaardigheid – het oude tekstbegrip – en schrijfvaardigheid – de oude stelopdracht – worden praktisch door iedereen aanvaard, soms met kanttekeningen als ‘niet te veel korte tekstjes bij leesvaardigheid’ en ‘de samenvatting moet zelfstandig gemaakt worden’, maar dat was al de bedoeling van de commissie.

Bij nadere beschouwing is er toch meer aan de hand. Niet met leesvaardigheid, dat is zonder meer het minst controversiële onderdeel van het gehele programma. Noteert u maar weer: dat gaat door. Maar de voorstellen voor schrijfvaardigheid zijn wel discutabel, zeer discutabel zelfs. Niet dat de leraren ertegen zijn. Zij kunnen zich bijna zonder uitzondering schikken in het schrappen van het verhalende opstel en de mogelijkheid uit vier typen beschouwende of betogende opdrachten te kiezen. Maar daar staan de leraren alleen in. Alle, werkelijk alle andere commentatoren keerden zich fel tegen het vierkeuzenmodel. Men wilde hoogstens twee keuzen en niemand, werkelijk niemand wilde het titelopstel gehandhaafd zien. De motieven hiervoor liepen uiteen van toetstechnische overwegingen – door het bieden van een keuze gaat de centraliteit verloren – tot vakinhoudelijke – de bekende bezwaren tegen het onvoorbereid schrijven over van alles en nog wat. Ook hierop moet ik later ingaan.

Tot slot de vraag die u wellicht het meest

interesseert. Was er nog een leraar te vinden die het totale pakket uitvoerbaar vond? Ja, die was er, maar hij bevond zich in een klein gezelschap. Natuurlijk vond de meerderheid de optelsom niet te maken en men wenste vooral de mondelinge vaardigheden, het experiment taalkunde en een van de letterkundetoetsen te schrappen.

Ik maak de balans op van de zwaarwegende kritiek. De mondelinge vaardigheden zijn onuitvoerbaar, letterkunde zou gesaneerd en geïncubiseerd moeten worden, het vierkeuzenmodel bij het CSE schrijfvaardigheid wordt door docenten te gemakkelijk aanvaard, het programma in zijn totaliteit is onuitvoerbaar. Wat hierop te zeggen?

Laat ik met het laatste, als we niet oppassen fysiek zwaarwegende punt beginnen. De commissie is het er zonder voorbehoud mee eens dat zij met haar voorlopige voorstellen heeft overvraagd. Het is zelfs welbewuste strategie geweest om dat te doen. Haar gedachtengang was de volgende. Laten we uitgaan, zoals ook de opdracht van de overheid was, van de uitkomsten van het behoeftenonderzoek van de SCO en bij ieder onderdeel een zo goed mogelijk voorstel bedenken. Dat leverde een totaal op dat volgens de CVEN enerzijds in alle onderdelen maatschappelijk gezien wenselijk is, anderzijds voor de leraar Nederlands onuitvoerbaar was. De commissie had nu zelf, bij voorbaat, het mes in het totaal kunnen zetten. Dat leek haar echter om twee redenen niet verstandig. Ten eerste zou dan verborgen zijn gebleven wat er idealiter minimaal zou moeten gebeuren. De overheid zou dan niet geconfronteerd kunnen worden met de consequenties van haar eigen beleid: namelijk dat de maatschappelijke behoefte moet bepalen wat er bij Nederlands onderwezen en getoetst moet worden. Ten tweede zou de commissie dan de prioriteiten hebben gesteld, terwijl het haar veel beter leek dat de docenten dat deden. Daarom heeft ze willens en wetens het risico gelopen uitgekreten te worden voor wereldvreemde betweters die nog nooit een klaslokaal van binnen gezien hebben, zeker geen lokaal met HAVO-leerlingen erin.

Hoe zal nu omgesprongen worden met de uitspraak dat het echt te veel is? Wees gerust: voorop staat dat wij niets over de ruggen van

leraren willen invoeren. In concreto hebben wij in gedachten een gedeelte van de voorstellen voorwaardelijk te presenteren aan Wallage. De boodschap zal zijn: dit is wel wenselijk, maar kan alleen algemeen verplicht voorgeschreven worden als de overheid gunstiger voorwaarden schept. Ik mag hier, op dit moment, nog niet in details treden, maar u kunt erop vertrouwen dat wij naar beste vermogen de leraar tegen ons en zijn eigen enthousiasme in bescherming zullen nemen. De leraar Nederlands mag het niet drukker krijgen dan hij het toch al heeft.

Dit is, als ik het goed begrepen heb, geen vakbondsmeeting, maar een nascholingsbijeenkomst. Dus over naar vakinhoudelijke zaken – al zijn vakinhoud en de positie van de leraar Nederlands onverbrekelijk verbonden. Ik wil het met u hebben over de problemen met de voorstellen voor de mondelinge vaardigheden, de herschrijftoets, letterkunde en het vierkeuzenmodel bij het opstel.

Naar de positie van de mondelinge vaardigheden in het huidige onderwijs en de huidige toetsing heb ik zelf onderzoek gedaan. Meer dan de helft geeft daar geen onderwijs in en van serieuze toetsing is op even weinig scholen sprake. Er is domweg geen traditie in en het is de vraag of dat alleen te wijten is aan gebrek aan tijd. Natuurlijk moet er meer tijd komen, bij voorbeeld in de vorm van bovenbouwklassen van maximaal twintig leerlingen, maar dan zijn we er nog niet. Er moet veel meer gebeuren, misschien wel een wonder. Ik bedoel dat er werk- en toetsvormen gevonden moeten worden waarmee docenten kunnen, durven en willen werken. Vormen waarin ze kunnen geloven vooral. Ik denk dat er uiteenlopende vormen voor uiteenlopende docenten moeten zijn. Zo was het goed bedoeld, maar waarschijnlijk contraproductief om in de voorlopige voorstellen geen plaats in te ruimen voor de gewone spreekbeurt. Hiermee heb ik het laatste woord over de mondelinge vaardigheden niet gesproken, maar daar kan ik hier ook maar beter niet naar streven.

Met de grote bijval voor de herschrijftoets, beter: voor de toets in het redactioneel beoordelen en het herschrijven of schrijven van functionele teksten, ben ik persoonlijk heel blij. Dit betekent steun voor een schrijftoets die een

soort optimum is van validiteit, betrouwbaarheid en efficiëntie. Ik licht toe. De toets is redelijk valide omdat deze draait om belangrijke deelvvaardigheden uit het professionele schrijven van in het bijzonder functionele teksten: redactioneel beoordelen en herschrijven is hier heel normaal. Natuurlijk is het jammer dat niet het herschrijven van eigen teksten getoetst kan worden. Verder zal de toets door zijn relatief gesloten karakter vrij objectief en snel te beoordelen zijn. Dat kun je allemaal niet zeggen van welk type opstel ook, al stel ik natuurlijk geen ruil voor. Een grote aanwinst dus, waar ook de overheid bijzonder blij mee zal zijn. Toch is dit niet het hele verhaal. Ik kom nog eenmaal terug op de uitvoerbaarheid van het totale programma. Die bleek gering. Welnu, is er dan plaats voor een hoe dan ook arbeidsintensieve tweede schrijftoets met bijbehorende voorbereiding? Zoiets noemen ze een retorische vraag.

Letterkunde. 'Zet twee leraren Nederlands bij elkaar en je hebt drie meningen.' Als er één terrein is waarop deze uitspraak van inspecteur Van den Maagdenberg bij uitstek van toepassing is, dan is het het letterkunde-onderwijs. Daar zitten goede en slechte kanten aan. De CVEN heeft in eerste instantie gedacht dat het geen kwaad kon iets te stroomlijnen. Daarmee is zij in feite ingegaan tegen de uitslag van een Taalunie-onderzoek van enige jaren geleden waaruit bleek dat de leraren eigenlijk best tevreden zijn met de huidige regeling die praktisch niets regelt. Dus het was voorspelbaar dat een nadere regeling op verzet zou stuiten. Persoonlijk ben ik ook van mening dat we wat te ver zijn doorgeschoten. Daarmee kun je geen kwaliteit afdwingen, als men het al eens zou kunnen worden over wat kwaliteit in dit verband inhoudt – en dat kun je niet. Volgens mij moet wel het volgende overeind blijven. Een deel van de toets moet betrekking hebben op tekstmateriaal in historisch verband, zodat de leerlingen hun literairhistorische en –theoretische kennis ook concreet kunnen en moeten tonen aan de hand van teksten. Een ander deel moet, op niet louter cognitieve wijze, bestaan in een gesprek over de persoonlijke boekenkeuze in aansluiting bij een aantal eerder gemaakte besprekingen.

Tot slot het onderdeel dat bij de leraren geen vragen opriep, maar bij deskundige buitenstaanders des te meer: de vierbaansweg bij het

opstel. Als ik in uw plaats was, zou ik er niet gerust op zijn. Denkt u dat de overheid zo'n met zichzelf in tegenspraak zijnde centrale toets pikt? Zal zij niet het advies van de deskundige buitenstaanders volgen en in elk geval het titelopstel schrappen, juist die vorm die blijkens een opiniepeiling van de CVEN nog altijd de grootste aanhang onder de docenten heeft? Ik moet u eerlijk zeggen dat ik het niet weet. Wel kan ik u zeggen, dat de CVEN de overheid zo'n geforceerde keuze zal ontraden. Het verschil van mening tussen enerzijds de deskundigen voor de klas en anderzijds die buiten de klas, is een bewijs te meer dat we hopeloos verdeeld zijn. Nu kiezen zou onverantwoord zijn, maar we kunnen de keuze ook niet eeuwig uitstellen. Vandaar het voorstel binnen vijf jaar uit te zoeken welke stelopdracht – inderdaad, liefst één – de voorkeur verdient.

Noot

- I Dit betekent niet dat niets gedaan is met de uitkomst van de *mondelinge* veldraadplegingen in Rotterdam en Zwolle – de heropvoering van de 'spreekbeurt', bij voorbeeld, is een effect van deze bijeenkomsten. Voor het bepalen van de stemverhoudingen is de CVEN echter afgegaan op de uitslag van de enquête, ook een vorm van veldraadpleging, die bovendien gehouden is onder een representatieve steekproef. Overigens ontliet het mondeling en het schriftelijk commentaar elkaar weinig: het mondelinge was wat behoudender! (In *Moer* is een aantal keren beweerd dat de CVEN te weinig rekening met het veld zou hebben gehouden. Zeker voor diegenen die de vernieuwing van het onderwijs een warm hart toedragen, is er meer reden om te klagen over het feit dat er te veel rekening met het veld gehouden is.)

Xander Noë

Definitieve CVEN-voorstellen bekeken

De titel van een artikel dat Liesbeth Gijsbers heeft geschreven in *Onze Taal*, 'Goedbedoeld gesleutel in de marge', geeft aardig weer wat ik vind van de definitieve voorstellen van de CVEN. Gijsbers gaat in op de vrees dat de voorstellen niet haalbaar zullen zijn in de praktijk en derhalve verzanden in een 'papieren vernieuwing'. Hoewel de titel, zoals gezegd kan dienen als mijn conclusie, kom ik op andere gronden tot deze slotsom.

In april verscheen de nieuwsbrief van de CVEN waarin zij meldt hoe het een en ander is gelopen. In de bijlagen is een samenvatting van de definitieve voorstellen en een vergelijkend overzicht te vinden. In dit korte commentaar ga ik in op de gevolgde procedure en de inhoud van de voorstellen.

Procedure

Met veel tamtam werden de veldraadplegingen in Rotterdam en Zwolle aangekondigd. Van meet af aan maakte de commissie duidelijk dat deze raadpleging van de docenten een belangrijk moment in de besluitvorming zou zijn. Niets is minder waar gebleken. Op deze pijnlijke gang van zaken werd al gewezen door de sectie Nederlands van het Twickelcollege uit Hengelo en Herman Geerligts (Twickelcollege 1991, Geerligts 1991) en door Willemien Ras (1991). Alhoewel deze commentaren de bijeenkomst in Zwolle betreffen, is het niet aannemelijk dat de procedure die daar gevolgd werd, drastisch afwijkt van die in Rotterdam.

De veldraadplegingen mogen dan niet representatief genoemd worden, het gaat me toch te ver ze als zoethoudertje te beschouwen. Als de commissie werkelijk deze raadplegingen zo belangrijk vond, dan krijgen ze nu wel een vreemde plaats toebedeeld. Het accent ligt op het behoeftenonderzoek en de enquête onder honderdvijftig docenten dan wel secties. Waar-

om dan zoveel tijd verspillen aan veldraadplegingen?

De gevolgde procedure laat bij mij het gevoel achter dat er van werkelijke invloed geen sprake is geweest. In veel reacties klinken andere geluiden, waar zijn die in de definitieve voorstellen gebleven? Of moet je concluderen dat deze geluiden hebben geleid tot het schrappen van een aantal voorstellen?

De docenten in het veld krijgen van de definitieve voorstellen niet meer dan de samenvatting te zien. Dat is de commissie niet aan te rekenen, het ministerie beslist hier immers over, maar vervelend is het wel.

Inhoud

De voorlopige voorstellen bevatten hele aardige suggesties voor met name de mondelinge vaardigheden en het literatuurexamen. Ik ga onmiddellijk akkoord met de opmerking dat deze onderdelen echter niet voldoen aan het toetsbaarheids criterium. Toch was ik erg blij met deze voorstellen omdat zij wezenlijke onderdelen zichtbaar maakten. In het huidige programma staat het weliswaar genoemd, maar helaas wordt het in de praktijk zelden onderwezen.

MONDELINGE VAARDIGHEDEN Deze zijn weer terug verwezen naar het tweede plan. Aanvankelijk werd dit onderdeel verplicht gesteld, met een uitwijkmogelijkheid naar het zogenaamde handelingsgedeelte. Nu is het 'vooralsnog' niet verplicht gesteld. Jammer! De onderwijsbaarheid en de toetsbaarheid van dit onderdeel is zeker geen eenvoudige zaak, maar het is mijn heilige overtuiging dat bijna elke poging dit onderdeel in een eindexamen verwoord te krijgen beter is dan het pro forma op te voeren, wetende dat het dan hoogst waarschijnlijk niet gegeven wordt.

De problemen die nu telkenmale in discussies rond dit onderwerp worden gesignaleerd, kunnen grotendeels ondervangen worden als de opleidingen aandacht besteden aan deze onderwijsvorm. De huidige studenten zullen immers voornamelijk met het nieuwe examenprogramma werken. Daarnaast zou een aantal bijscholingscursussen veel problemen uit de weg kunnen nemen.

De problemen rond de toetsbaarheid worden vaak opgevoerd om aan te geven dat monde-

linge vaardigheden niet in een examenprogramma thuishoren. Vreemd, als je bedenkt dat een overgroot deel van het veld het titelopstel wil handhaven. Alsof daar geen toetsproblemen bestaan.

LETTERKUNDE De letterkunde wordt teruggebracht tot één onderdeel. De toetsing van een lijst van literaire werken wordt verplicht gesteld, de voorlopige voorstellen moeten worden beschouwd als suggesties. We zijn dus weer terug naar af. Bodem de voorlopige voorstellen nog de mogelijkheid om het literatuuronderwijs 'leerlingvriendelijk' in te richten, deze verplichting verengt zelfs de huidige schoolonderzoekpraktijk. Er moeten natuurlijk afspraken komen over wat wel en wat niet 'literair' is. Deze boeken worden zo gauw mogelijk voorzien van een prima uittreksel; in de serie 'boekenlijst' van de Hema verschijnt spoedig een deeltje dat de meest voorkomende vragen en antwoorden geeft. En dat is toch wat we willen bereiken? Cultuuroverdracht ten voeten uit. De leerlingen moeten namelijk het roemrijk verleden leren kennen en waarderen. De veel vagere omschrijving in het huidige programma vind ik dan een beter alternatief.

SCHRIJFVAARDIGHEID Dit is eveneens in de definitieve voorstellen 'vooralsnog' niet verplicht. De commissie heeft aanvankelijk de herschrijfopdrachten gepropageerd. Ruim tweederde van de geraadpleegden steunt dit voorstel. Toch is het niet verplicht gesteld. Hoe telt dan de stem van de meerderheid?

TAALKUNDE Ondanks heftige kritiek van verschillende kanten (vgl. VON-bestuur 1991) blijft dit onderdeel in de voorstellen onaangetaast.

HET CSE Het centraal schriftelijk examen is er in ieder geval op vooruitgegaan: een gecombineerde opdracht in tekstverklaren en samenvatten voor zowel vwo als havo. De keuze uit vier schrijfopdrachten blijft vreemd. Het is positief dat ook dit onderdeel voor beide schooltypen hetzelfde is. Met het schrappen van het verhaal ben ik erg gelukkig.

De commissie heeft het zekere voor het onzekere gekozen. Alle controversiële onderdelen zijn verdwenen of in ieder geval niet verplicht gesteld. Er verandert dus niet zo heel veel. De 'v' van vernieuwing mag wat mij betreft uit de naam van de commissie worden geschrapt. Er is wat gerommeld in de marge. Men heeft het niet aangedurfd om verregaande veranderingen voor te schrijven. Natuurlijk begrijp ik dat een eindexamenprogramma gedragen moet worden door een brede basis. Maar ik vind het opvallend dat de meerderheidsstem de ene keer gebruikt wordt om een voorstel te wippen (leesdossiers en mondelinge vaardigheden) en de ander keer niet sterk genoeg blijkt om een voorstel te kunnen voorschrijven (schrijfvaardigheid). In de definitieve voorstellen vind ik in ieder geval weinig terug van mijn ideeën en opvattingen.

Literatuur

- Geerligs, H., 'Vertegenwoordiging en inspraak' in: *Moer* 1991/1, p. 9-11.
- Gijsbers, L., 'Goedbedoeld gesleutel in de marge. Eindexamens Nederlands vwo/HAVO' in: *Onze Taal*, 1991/2-3, p. 25-27.
- Ras, W., 'Inspraakrondje Eindexamens Nederlands Zwolle, 1 december 1990' in: *Moer* 1991/2, p. 71-73.
- Twickelcollege, 'Geachte commissie...' in: *Moer* 1991/1, p. 7-8.
- VON-bestuur, 'Een reactie op het derde voortgangsverslag' in: *Moer* 1991/1, p. 3-6.

Ben van Wendel de Joode: Strategietraining – een hulpmiddel en geen wondermiddel!

Toen de redactie van *Moer* mij vroeg mijn artikel 'Naar een strategie-georiënteerde leesvaardigheidsdidactiek' (Van Wendel de Joode 1990) zo vorm te geven dat anderen erop zouden kunnen reageren, verwachtte ik niet dat er zó veel reacties zouden komen. Immers, behalve Addie Gerritsen, Harrie Mazeland en Ludo Verhoeven, die op verzoek van de redactie nog in hetzelfde nummer mijn bijdrage van commentaar voorzagen, reageerden in *Moer* 1990/8 ook nog Remko van Loon & Mart Visser en Els Rutten. Een korte reactie op al deze bijdragen lijkt mij correct.

Addie Gerritsen vertelt in haar praktische reactie hoe zij de leerlingen door een (gerichte) schrijfopdracht bij een door de leerlingen zelf gekozen onderwerp, verschillende teksten laat lezen 'waar zij iets mee hebben'. Ook laat zij zien dat zij gebruik maakt van een handreiking in tien stappen van Koos Hennephof om de ontwikkeling van het leesproces vorm te geven. Zij eindigt met de voorzichtige constatering 'dat de resultaten over het algemeen beter zijn geworden'. Ik zou graag eens een letterlijk protocol van een paar van haar lessen lezen om te zien hoe haar lessen nu precies verlopen. Daar ging het mij namelijk om!

In zijn boeiende reactie gaat Harrie Mazeland uitvoerig in op de gespreksanalytische technieken die gebruikt kunnen en moeten worden bij het analyseren van lesprotocollen. Hij laat bij voorbeeld zien hoe noodzakelijk het is dat de relevantie van de gegeven antwoorden juist beoordeeld wordt en hoe belangrijk het is dat degene die antwoord geeft de mogelijkheid krijgt zich te oriënteren op voor de gesprekspartner